

Despre degradare și risc în Europa, cu Vintilă Horia

Ofelia Ichim

Până la sfârșitul vieții departe de țară, și, totuși, atât de aproape prin gând și faptă... Putem spune că acesta a fost destinul lui Vintilă Horia, împătimitul de dragoste pentru tot ce a însemnat frumusețe și înălțare spirituală românească. Precum un alchimist dibace, el a știut să aducă în prea-plinul istoriei Europei, de foarte multe ori întunecată de intrigi, războaie și trufie, lumina blândeții sufletului românesc, ale cărui izvodiri străvechi se trag de pe muntele Om sau de pe înălțimea sacră a muntelui Kogaionon.

Eseul *Despre degradare și risc* a fost scris de Vintilă Horia în anul 1961, cu intenția de a însoți romanul *Cavalerul resemnării* (*Le Chevalier de la résignation*, 1961) într-o necesară încercare de a explica cititorilor săi diabolicul mecanism prin care s-a dorit denigrarea personalității sale, pricinuite de acordarea premiului Goncourt. Editorul nu a fost de acord cu publicarea acestui text, temându-se de represalii din partea acelei presei care l-a atacat pe Vintilă Horia. Pentru prima dată a fost publicat în 2002, în volumul *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, alcătuit de Marilena Rotaru. Eseul constituie o pledoarie pentru adevăr, împotriva relei-credințe, a urii și a minciunii. Dovadă a mândriei de a fi român, mărturisind iubire pentru adevăratele valori datorită cărora acest neam dănuie de veacuri și, nicidecum ură, căci cei care l-au umilit au fost instrumentele diabolice ale unui regim politic de împrumut, străin de adevărata matrice a sufletului românesc, sunt romanele trilogiei exilului, precum și *Mai sus de miazănoapte*, ultimul roman scris de Vintilă Horia, redactat, pentru prima dată, direct în limba română, dar și eseuri, ca cel deja menționat. „Aparțin unui popor de țărani și de poeți, – mărturisește el cu mândrie dar și cu nostalgie – al cărui contact cu istoria a fost totdeauna dureros și tragic. Un popor care adesea s-a retras din istorie, (filozofii noștri Lucian Blaga și Mircea Eliade au explicat bine acest fenomen), s-a ghemuit dincolo de vizibil, în pădurea miturilor lui. Este vorba de o promisiune sau de un mesaj pe care Ovidiu și Radu Negru, personaje ale celor două romane ale mele, l-au pus în lumină. Acest popor a avut întotdeauna, în formă dacică antică, sau în cea românească modernă, un sens religios despre viață, care evită orice tendință spre extremism, fie acesta optimismul sau pesimismul exagerat. Filozofia sa este aceea a resemnării, așa cum e prezentată în paginile ultimului meu roman (*Cavalerul resemnării* – 1961): o libertate care se autorestrânge la acțiunea pur umană, lipsită de posibilitatea momentană de a se realiza pe dimensiuni mai înalte și mai durabile. Acest fel de a fi nu implică o separare de divin.”¹

¹ Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, București, Editura Ideea, 2002, p. 114.

Tulburarea și perversitatea normalității politicului și a metapoliticului sunt resimțite fie de către exilatul poet Ovidiu sub strălucirea amăgitoare a Romei antice, fie de Radu Negru în frenezia ospetelor deșănțate din Veneția, ori de Toma Singuran în închisorile României și în pustietatea Bărăganului, într-un cuvânt, de Vintilă Horia prin toate aceste personaje, dar și prin rechizitorii precum *Despre degradare și risc*, *Autobiografie spirituală*, *Ceva despre locurile înalte*, *Există o singură problemă în Transilvania : comunismul*, *Către o regăsire în ființă*, *Ce ne mai poate fi de folos*, *O armată pentru un nou început*, *Pentru o biserică mai unită*, *O știință despre lume și despre noi cu totul nouă*, *Ce nu-ți doresc ție*, *Întoarcerea la real* etc.

Meditând la deșertăciunea gloriei spre care toți împărații romani se consideră mai mult decât îndreptățiți să acceadă, disprețuind sinceritatea și adevărul în favoarea minciunii și a intrigilor mercantile, Ovidiu, personajul central al romanului *Dumnezeu s-a născut în exil* (*Dieu est né en exil*, 1960) constată realitatea efemeră, sortită pieirii Imperiului : „Trebuie să fii ori inconștient ori favorit al regimului ca să nu dorești o schimbare, ca să nu-ți dai seama de un lucru foarte grav : că am pierdut orice libertate și că ajunge un cuvânt rostit de un sclav la urechea unui polițist, ca să-ți pierzi averea și viața. Este deci logic să gândești că pacea lui Augustus este pacea fricii și că, la Roma sau la Tomis, există oameni care cugetă altfel decât senatorii. Mulți au primit pedeapsa pe negândite, ca mine, și au descoperit adevărul abia după ce au simțit pe pielea lor asprimea lui < Jupiter > .”²

Frică, teroare, umilință sunt armele regimurilor totalitare care s-au repetat în istorie ca niște molime cărora mulțimi nevinovate nu le-au putut face față. Cum bine se știe, *Salvarea de ostrogoși* (*Persécutez Boece*, 1983), ultimul roman al trilogiei exilului, este un rechizitoriu, o denunțare a realității crunte din țară, unde fărădelegile comunismului nășteau monștrii și ucideau adevăratele valori intelectuale. Toma Singuran este condamnat la exilul singurătății și al pustiului din propria sa țară. Nu trebuie să pleci dincolo de granițele țării tale pentru a te regăsi mai aprig condamnat la celula singurătății decât între zidurile unei închisori. Exilat în tine însuși ca într-o peșteră pe ai cărei pereți te chinui să desenezi amintiri în încercarea de a te salva de negura uitării, așa cum, picturile rupestre de odinioară alcătuiesc fragmente dintr-o memorie colectivă risipită precum nisipul în clepsidră, îți rămâne doar libertatea de a visa și de a-ți așeza gândurile în lăcașul secret al unui caiet. Toma Singuran, profesorul universitar condamnat, mai întâi, la cincisprezece ani de închisoare, se vede osândit, pentru a doua oară, de astă dată la izolarea din Bărăgan și, implicit, la exilul interior. „Nu deznădăjduia, nu avea nici măcar chef să plângă sau să strige, tristețea i se dizolva cu încetul în sânge, era deja obișnuit, căci singurătatea îi dezvăluisese sensul ei ascuns și alinător : ea era țara lui, se contopea cu ea de cincisprezece ani, această nouă pedeapsă îl întărise în realitatea lui din totdeauna, în vreme ce închisoarea îl despărțise de ea. Închisoarea ca înfățișare a străinului, a ocupației, a unei oribile și nivelatoare impuneri venite

² Vintilă Horia, *Dumnezeu s-a născut în exil*, Craiova, Editura Europa, 1991, p. 37.

din afară, silind pe toată lumea să cunoască teama, care este unul din numele singurătății. Închisoarea, simbol viu și palpabil al ceea ce se petrecuse în țară după război. Înstrăinarea prin trup și spirit. A izola pe cineva între ziduri ostile, a-l pune în lanțuri și a-l fixa de butuc însemna a-l expatria, a-l zvârli în afara spațiului său. Ocupația străină era un exil, o transumanță pe loc. Pentru ca acest miracol demonic să fie cu putință, ocupantul crease rasa călăului. Mii de călai, torționari, bătăuși cu simbrie, gardieni înarmați și implacabili, asasini oficiali deveniți funcționari de stat a căror misiune consta în a face posibilă pentru cetățenii țării *călătoria în străinătate*, transumanța pe loc. Sângele și durerea, în viață și moarte, înlocuiau trenurile, vapoarele și avioanele de odinioară, mijloace burgheze de a călători oriunde. Acum, a călători însemna a propune un singur peisaj, un itinerariu unic, acela al izolării între ziduri sub vântul loviturilor și al injuriilor. Vremurile noi, acest romantism sadic, impuneau lumii propriile lor mijloace de transport. Oamenii erau alungați de pe pământurile lor, condamnatul la călătorie fiind silit să-și îngusteze spațiul, vinovații fiind constrânși să existe în nuclee de anti-natură, tot mai reduse, ca niște condensări în rău. Totul fusese astfel inversat – binele însuși devenise rău, frumosul se preschimbase în urât, fericirea în nenorocire, fuseseră însă păstrate cu grijă etichetele originale, aplicate doar pe conținuturi contrarii – astfel călătoria se deghizase în nemișcare, iar țara în stranietate.”³

Ce poate fi în sufletul tău când vezi că nimănui nu-i pasă de soarta poporului tău, ba mai mult, când primești un refuz categoric la inițiativa ta plină de entuziasm de a apăra valorile spirituale și materiale ale unui colț creștin de lume față de invazia altor religii și puteri materiale? Negru Vodă se vede silit să abandoneze speranța într-o cruciadă care ar fi putut salva țările creștine din Europa de cotropirea păgână, asigurând Țării Românești, mai întâi bunăstarea spirituală, și apoi, pe cea materială. De ce? Pentru că, la vremea respectivă, o țară creștină care ar fi putut juca un rol hotărâtor în a schimba soarta Europei, a preferat să-și recunoască doar propriile interese. Repetabilul egoism și indiferență față de țări cu nume mai puțin sonor pentru principii și alți conducători au făcut ca aceeași atitudine să fie preluată la nesfârșit în istorie. Inconștiența conducătorilor politici a transformat, de cele mai multe ori, istoria propriei țări într-o diformă pagină a timpului ce și-a revărsat conținutul mutilând devenirea altor popoare. Romanul *Cavalerul resemnării* consemnează efortul lui Radu Negru de a aduna creștinătatea într-o încercare disperată contra păgânității. Dogele Veneției nu poate accepta o asemenea ipoteză, prea-binele politicii de moment îi acoperă orizontul devenirii propriei republici : „Cum să demonstreze dogelui – se întrebă Radu Negru – că acest răgaz se va sfârși într-o zi printr-un dezastru și că fiecare corabie venețiană încărcată cu mărfuri, navigând spre Istanbul, sporea puterea dușmanului, că fiecare monedă de aur câștigată de Veneția nu era decât o falsă bogăție, o garanție a catastrofei viitoare ? Cum ar fi sprijinit Veneția o cruciadă, în acest moment în care setea de cuceriri a turcilor

³ Vintilă Horia, *Salvarea de ostrogoși*, Craiova, Editura Europa, 1993, p. 10.

părea domolită? (...) Și, dacă ar da greș, la ce ușă ar trebui să bată, dacă Franța întreține relații cu Poarta pentru a găsi în turci niște aliați împotriva Spaniei și Austriei, dacă Austria, în mod direct cea mai amenințată dintre puterile europene, părea că nu-și dă seama de primejdie? Cum să realizeze o unitate de vederi între țările creștine, dacă războiul între ele atârna mai greu în preocupările lor decât orice idee de cruciadă ? ”⁴

Această inconștiență se află sub semnul întrebării, deoarece sub masca ei, multe jocuri calomniatoare au mărginit viitorul altor state și multe principii de reală și bună înțelegere între națiuni s-au spulberat. Vintilă Horia, cel căruia premiul Goncourt, acordat, în 1961, pentru valorosul roman *Dumnezeu s-a născut în exil*, era sortit retragerii datorită aparatului antiuman al Securității, conceput contra bunului-simț și perceput ca atare de aproape întreaga societate academică, dar, din păcate, din aceleași rațiuni ca cele ale dogelui Veneției, prea puțin înregistrate ca o reală amenințare, conștientiza, în 1961, pericolul diabolizării politicii: „Cred, – mărturisește scriitorul – că asistăm astăzi la un proces înspăimântător de diabolizare a politicii, devenit posibil în momentul în care lupta dintre bine și rău, prezentă în orice suflet omenesc, a fost câștigată de către adversar.(...). Adversar al lui Dumnezeu, deci și al oamenilor, Calomniatorul, prinț al răului, n-a putut niciodată să triumfe. Victimele lui n-au fost decât victime parțiale : până în momentul când omul a decretat moartea lui Dumnezeu, iar Adversarul a rămas singur în mijlocul nostru. De atunci totul a fost umilit prin politică.”⁵

Pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei este percepută de tânărul care tocmai se pregătea să plece cu funcția de atașat de presă la Roma ca „sfârșitul unei lumi românești”, „o dramă cumplită” – „se încheia un ciclu din istoria României.”⁶ Celui care copilărise câțiva ani pe meleagurile Basarabiei, căci tatăl său fusese numit inginer agronom la Cahul și apoi la Chișinău, celui care avea un frate mai mic născut în această parte a României, i-a fost dat să trăiască, alături de mii de români condamnați la aceeași suferință, mărturia nepăsării conducătorilor marilor puteri politice ale lumii față de drama unui popor mic, dar care a dat atâtea jertfe pentru ca cei mari să doarmă liniștiți. În plină actualitate a anilor '90, de fapt, chiar în martie 1990, impresionat și plin de speranță în normalizarea viitorului României, Vintilă Horia sintetiza într-un interviu întreaga istorie a țării : „istoria românilor este istoria unor patimi care încep, așa zice, cu sinuciderea lui Decebal la Sarmizegetusa și se termină cu morții de la 22 și 23 decembrie.”⁷ În eseu *Despre degradare și risc*, autorul trilogiei exilului se transformă în vocea acuzării, autorizată de suferința exilului și de conștiința sa de român, demascând pierzania adusă de comunism în România, precum și lipsa de solidaritate a țărilor care ar fi

⁴ Vintilă Horia, *Cavalerul resemnării*, Craiova, Editura Europa, 1991, p. 40.

⁵ Marilena Rotaru, *op. cit.*, p. 110.

⁶ Marilena Rotaru, *op. cit.*, p. 38.

⁷ *Idem*, p. 15.

putut influența în sens pozitiv istoria. Probabil că tocmai tonul tranșant, departe de a acorda circumstanțe atenuante pentru întâmplările dureroase din propria sa țară, a făcut ca acest eseu să nu vadă lumina tiparului în timpul vieții autorului. Vintilă Horia a ales soarta poetului Ovidiu percepând inițiativă exilul, ca pe unica șansă de a-și apăra conștiința de blestemul comunist prin purificarea adusă de suferința distanței fizice față de spațiul-matrice, de jertfirea fiecărei zile trăite la mii de kilometri depărtare, în Italia, Argentina ori Spania, pentru tomurile scrise cu gândul bun și curat față de poporul român și istoria deloc blândă ce i-a fost hărăzită. „Prăbușirea frontului francez, în mai 1940, - rememorează Vintilă Horia momentele care au zguduit existența românilor – a fost pentru noi începutul apocalipsului. Durerea noastră amestecată cu deziluzia, aprinsă de teamă și de furie, a fost imensă și sinceră. Am văzut lumea plângând pe străzi atunci când jurnalele anunțau ruperea liniei Maginot, deoarece, pentru noi, înfrângerea Franței însemna și înfrângerea celeilalte extremități a comunității europene. În iunie 1940, după un ultimatum, ai cărui termeni n-au fost nici măcar respectați, și cu consimțământul sine qua non al aliatului nazist, Uniunea Sovietică a invadat Basarabia și Bucovina de Nord. Scene oribile au avut loc atunci în acele regiuni, scene obișnuite și tipice situației în care armata Utopiei pătrundea pe teritoriul Omeniei. Și nimeni, din întreaga lume, n-a strigat în numele nostru, căci noi nu mai aveam glas pentru a striga, nici lacrimi pentru a plânge, cum spuneau bătrânii noștri cronicari. După două luni a fost rândul Transilvaniei și al Dobrogei meridionale. În foarte scurt timp, România pierduse un sfert din teritoriul ei și nimeni în Europa, nici măcar puterile care ne garantaseră integritatea frontierelor – Franța și Anglia – nu mai erau în măsură să ne apere. Lumea părea să fi devenit prada celor doi aliați, care-și împărțiseră întâi Polonia : Germania lui Hitler și Rusia lui Stalin.”⁸

În plină dictatură comunistă, respectiv în anii '60, Vintilă Horia își asumă răspunderea și riscul de a acuza și de a denunța întregii lumi pericolul și consecințele falselor precepte de libertate și egalitate impuse de comunism. Astfel orânduită încât să nu poată sau să nu dorească să respingă minciuna și nedreptatea acestui regim al terorii, istoria secolului XX a fost bântuită de pericolul extinderii coșmarului pe care, din nefericire, unele popoare l-au trăit cu adevărat. Umanistul Vintilă Horia identifică neșansa proliferării acestei maladii spirituale și materiale, și, tocmai de aceea, încearcă să avertizeze Europa prezentului și a viitorului : „Comunismul este astăzi factorul care se opune omului, ideii de libertate, ca și progresului, poate mai material, dar nu mai puțin uman, al buneii stări.

Dacă în 1936 sau în 1938, comunismul și fascismul erau în inegală măsură răspunzători de calamitățile omenirii, după moartea fascismului, comunismul a rămas unicul mare responsabil. Stalin ar fi putut salva comunismul în 1945, dacă s-ar

⁸ *Idem*, p. 122-123.

fi prezentat în fața popoarelor europene, sărăcite și terorizate, ca un eliberator. El a ratat, însă, în fond, unica ocazie favorabilă comunismului, arătând în schimb lumii fața lui adevărată: imobilismul, imposibilitatea de a evolua. În loc să elibereze popoarele, Stalin le-a transformat în sclavi, demonstrând, încă o dată, că ideologia comunistă nu era decât haina falsă a unui monstruos și perimat imperialism, nu mult deosebit de cel al țărilor de altădată. Ceea ce s-a întâmplat la Budapesta în 1956 n-a făcut decât să pună în evidență din nou ceea ce Stalin începuse, intrarea în decadență a ideii de revoluție și prăbușirea îngerilor răzvrățiți în propria lor îngrozitoare aventură.”⁹

Pentru a nu permite mutilarea conștiinței sale, scriitorul s-a retras din calea tortionarilor, impunându-și soarta rătăcitorilor fără de țară. În 1945, judecat în lipsă de Tribunalul Poporului din România, este socotit criminal de război și condamnat. Fără a pactiza cu forțele oculte, Vintilă Horia a argumentat în nenumărate rânduri că nu a fost legionar, așa cum era acuzat de către emisarii regimului de la București, pentru a-l discredita și a-l compromite în Europa. Campania dezlănțuită în mass-media, prilejuită de hotărârea de a i se acorda premiul Goncourt pentru romanul *Dumnezeu s-a născut în exil*, este elocventă pentru duplicitatea sistemului politic românesc. Așa cum el însuși recunoaște, ceea ce deranja autoritățile din România erau articolele sale anticomuniste. În ciuda atitudinii ostile și amenințătoare, el continuă să acuze și să demaște minciuna și teroarea ca dominante ale regimurilor comuniste : „Ceea ce s-a întâmplat după război - rememorează el cu suferință – o știm cu toții. E inutil, deci, să revin aici asupra unei Budapeste, de zeci de ori jucată pe scenă, dincolo de Cortina de Fier. Țara mea a fost comunizată, în ciuda tuturor angajamentelor luate de Stalin la încheierea armistițiului și a păcii, în ciuda, de asemenea, aliaților occidentali. Mari părți, din teritoriul nostru, din cel al Poloniei, al Finlandei, al Cehoslovaciei, al Germaniei, toate Țările Baltice, au fost ocupate de așa-ziii eliberatori. Numele însuși al țării mele a fost schimbat și denaturat, pentru ca să-și uite originea ei latină. Țăranii și scriitorii au umplut închisorile. Lagăre de concentrare și de muncă silnică, închisori noi au înflorit peste tot, la umbra unei revoluții care-și încheiase ciclul și devenise propriul ei antipod. S-au inventat noi torturi, printre care faimosul Canal Dunăre-Marea Neagră, canalul morții, unde au pierit mii de oameni. Piteștii au completat sinistra imagine.”¹⁰

Nu numai soarta țărilor din Europa l-a preocupat pe Vintilă Horia, ci orice situație de criză pricinuită nu atât de natură, cât de necugetarea oamenilor. El se simte solidar cu suferința celor aflați în plin război în Vietnam și se întreabă, cu sinceritate și spaimă provocată de conștientizarea atrocităților de care este în stare omul : „ Cum putem suporta atâta injustiție și atâta durere? Niciodată n-am suferit atâta, alături de niște oameni atât de îndepărtați, atât de frățește aproape.”¹¹

⁹ Marilena Rotaru, *op. cit.*, p. 125-126.

¹⁰ *Idem*, p.128.

¹¹ Marilena Rotaru, *op. cit.*, p. 166.

Teama de ceea ce mințile diabolice ale unor oameni pot produce ducând spre pierzanie popoare și culturi l-a urmărit mereu pe scriitorul român. Ca un inițiat datorită încercărilor exilului, el oficiază cu fiecare roman o ceremonie prin care își re-unește destinul cu țara. „ Pentru scriitor – explica el – exilul este o tehnică a cunoașterii, (..), o cheie supremă pentru a ajunge la ultima cunoaștere.” Conferind acest sens depărtării de țară, îi este mai ușor să-și accepte destinul și să pătrundă în universal. Căci, așa cum mărturisea, „ dragostea, exilul și moartea sunt cele trei chei ale cunoașterii .”¹²

On Degradation and Risk in Europe : Vintilă Horia's View

*Vintilă Horia's 1961 essay **On Degradation and Risk** was an intended accompaniment to the novel **The Knight of Resignation (Le Chevalier de la résignation, 1961)** born of a need to offer his readers an explanation of the diabolical machination behind the attempts to denigrate his character on his being awarded the Goncourt prize (in 1960) for his novel **God Was Born in Exile (Dieu est né en exil, 1960)**. The publisher refused to publish this essay as he feared reprisals from the journals and newspapers that had attacked Horia. In 2002 it was published for the first time in the book **Vintilă Horia's Return** edited by Marilena Rotaru.*

*My paper aims to highlight Horia's attachment to the true values by which the Romanian people has preserved its identity for centuries. This fact emerges clearly both in the novels of the trilogy of exile and in essays like that considered here, or others such as **Spiritual Autobiography, Something About High Places, There Is Just One Problem in Transylvania: Communism, For A More United Church etc.***

¹² *Idem*, p. 73.